

- І.О. Александров, О.В. Половян, М.Ю. Тарасова // *Економіка та право*. – 2010. – № 1(26). – С. 85-91.
- Аптекар С.С. Роль інфраструктури у здійсненні структурних реформ / С.С. Аптекар, Г.С. Воробйова // *Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України* : моногр. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – С. 630-641.
 - Губерная Г.К. Преодоление рыночных разрывов в условиях функционирования ЖКХ: город и местное самоуправление / Г.К. Губерная // *Вісник ІЕПД НАН України*. – 2010. – № 1. – С. 9-13.
 - Хобта В.М. Проблеми забезпечення та використання водних ресурсів України / В.М. Хобта, О.Б. Заворотнева // *Розвиток сучасної логістики орієнтованої економіки* : зб. наук. праць Донецького державного інституту управління: Серія «Економіка»; Випуск 227. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. XII. – С. 219-224.
 - Экономика и финансы предприятий коммунальной инфраструктуры: состояние и проблемы : моногр. / В.П. Полуянов, В.А. Воротынцев, Е.И. Полуянова, О.И. Черноус и др. ; под ред. д.э.н., проф. В.П. Полуянова. – Донецк : ООО «Східний видавничий дім», 2013. – С. 16-24, 76-90.
 - Україна у цифрах у 2013 році : [стат. зб.] / [ред. Осауленко О.Г., Забродський П.П.]. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. – 249 с. – (Держкомстат України).
 - Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://do.gendocs.ru/docs/index-1088.html>.
 - Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2012 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) Статистичний збірник. Київ – 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lugostat.lg.ua/files/zb_sots_demU_2012.pdf.

УДК 005.96:631.115.8(477)

Рудич Л.В.

*асистент кафедри управління персоналом і економіки праці
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СТРУКТУРНОЇ КОМПОНЕНТИ ДОБРОВОЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Стаття присвячена обґрунтуванню особливостей формування людського потенціалу споживчої кооперації України, розробці теоретико-методологічних підходів до оцінки людського потенціалу, проведенню кластеризації та рейтингування регіонів України за значенням інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку споживчої кооперації як структурної компоненти добровільних об'єднань громадян сільських територій.

Ключові слова: людський потенціал, людський потенціал споживчої кооперації України, добровільні об'єднання громадян, сільські території, споживча кооперація України.

Rudych L.V. ОЦЕНКА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ УКРАИНЫ КАК СТРУКТУРНОЙ КОМПОНЕНТЫ ДОБРОВОЛЬНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ ГРАЖДАН СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Статья посвящена обоснованию особенностей формирования человеческого потенциала потребительской кооперации Украины, разработке теоретико-методологических подходов к оценке человеческого потенциала, проведению кластеризации и рейтингования регионов Украины по значению интегрального индикатора человеческого потенциала в контексте развития потребительской кооперации как структурной компоненты добровольных объединений граждан сельских территорий.

Ключевые слова: человеческий потенциал, человеческий потенциал потребительской кооперации Украины, добровольные объединения граждан, сельские территории, потребительская кооперация Украины.

Rudych I.V. RATING HUMAN POTENTIALS IN CONSUMER COOPERATIVES UKRAINE AS STRUCTURAL COMPONENTS VOLUNTARY ASSOCIATIONS OF CITIZENS IN RURAL AREAS

The article is devoted justification features of formation of human potential consumer cooperatives Ukraine. The development of theoretical and methodological approaches to assessing human potential. Before conducting the clustering and ranking of regions of Ukraine by the value of integral human development indicators in the context of consumer cooperatives, structural components of voluntary associations of citizens in rural areas.

Keywords: human potential, human potential consumer Cooperatives of Ukraine, voluntary associations of citizens, rural areas, consumer cooperatives of Ukraine.

Постановка проблеми. Людський потенціал є визначальним чинником соціально-економічного розвитку суспільства в умовах ринкової трансформації економіки України. Необхідність дослідження теоретико-методичних засад формування людського потенціалу добровільних об'єднань громадян сільських територій, його оцінки та визначення ролі людського потенціалу у забезпеченні розвитку добровільних об'єднань громадян, визначення концептуальних засад і стратегічних пріоритетів формування людського потенціалу добровільних об'єднань громадян сільських територій зумовили вибір теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, чії роботи присвячені фор-

муванню і розвитку людського потенціалу, В. Антонюк, С. Бандур, Д. Богиня, О. Грішнова, М. Долішній, Т. Заяць, А. Колот, Т. Костишина, В. Лич, І. Кравченко, Г. Куліков, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, О. Новікова, В. Новіков, С. Пирожков, В. Петюх, І. Петрова, М. Семикіна, Л. Семів, О. Стефанішин, А. Чухно та інші.

Вищезазначені дослідники зосередили свою увагу на державному і регіональному аспектах даної проблеми. Як показують дослідження, у сучасній економічній науці недостатньо розкрито процес формування людського потенціалу в контексті забезпечення розвитку добровільних об'єднань громадян сільських територій. Особливої уваги в контексті формування людського потенціалу споживчої кооперації України

як структурної компоненти добровільних об'єднань громадян сільських територій потребує його оцінка.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у розробці теоретико-методологічних підходів до оцінки людського потенціалу та проведення кластеризація і рейтингування регіонів України за значенням інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку споживчої кооперації як структурної компоненти добровільних об'єднань громадян сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості формування людського потенціалу споживчої кооперації України як структурної компоненти добровільних об'єднань громадян сільських територій базуються на таких засадах:

1) економічні, оскільки в умовах ринкової економіки у сфері господарської діяльності гарантуються економічні права сільського населення;

2) соціальні, адже кооперативна діяльність у першу чергу спрямована на підтримку слабо захищених, малозабезпечених верств населення;

3) політико-правові, що передбачають суспільний рух, законодавчу ініціативу з питань розвитку кооперації;

4) духовні, що передбачають створення можливостей для обміну інформацією і публічних висловлювань громадян.

Комплексна діагностика людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України потребує розрахунку інтегрального індикатора як початкового етапу аналізу основних тенденцій в його формуванні та реалізації. Для розрахунку цього індикатора доцільно використовувати методику відбору показників, нормування та визначення вагових коефіцієнтів для розрахунку індексу людського розвитку, запропоновану РВПС України НАН України та Державним комітетом статистики України. Відповідно до цієї методики, на концептуальному рівні цілком логічним вважається здійснення системного аналізу проблеми, що передбачає її структуризацію; визначення питомого внеску кожного з структурних компонентів до кінцевого результату; розрахунок інтегральних регіональних індексів людського потенціалу [4, с. 19-21].

Найбільш прийнятним для побудови інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств системи споживчої кооперації України є застосування ієрархічної схеми, згідно з якою найбільш вагомих індикатор займає найвищий рівень, тоді як до нижчого рівня належать узагальнюючі, менш вагомі індикатори, які характеризують певні аспекти людського потенціалу.

Для відбору показників найбільш доцільне застосування методу факторного аналізу, який передбачає знаходження кореляційного зв'язку між окремими аспектами досліджуваного аспекту та дозволяє побудувати узагальнюючі фактори. Тому в якості бази для побудови цих факторів відбираються групи показників, які систематизуються в залежності від характеру та міри їх впливу на обраний залежний чинник.

При цьому необхідно враховувати, що у низці випадків необхідно складовою процедури кількісної оцінки людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України є попереднє нормування відібраних показників, яке забезпечує порівнянність існуючої інформаційної бази. Найбільш адекватним вважається нормування в залежності від належності показника до групи стимуляторів та дестимуляторів [4, с. 19].

Для нормування показників-стимуляторів, збільшення яких стимулює зростання індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України, використовується така формула:

$$Y_{ij} = \frac{Z_{ij} - Z_{i_{\min}}}{Z_{i_{\max}} - Z_{i_{\min}}}, \quad (1)$$

де Z_{ij} – значення i -го показника в j -регіоні
 $Z_{i_{\max}}$ – максимальне значення i -го показника
 $Z_{i_{\min}}$ – мінімальне значення i -го показника.

Разом з тим для нормування показників-дестимуляторів, зростання яких призводить до зменшення індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України, доцільно використовувати формулу:

$$Y_{ij} = \frac{Z_{i_{\max}} - Z_{ij}}{Z_{i_{\max}} - Z_{i_{\min}}}. \quad (2)$$

Високий рейтинг регіону за нормованим показником-дестимулятором свідчить про превалювання позитивних тенденцій людського потенціалу в цьому регіоні, тоді як збереження високого рівня показника-стимулятора діє у протилежному напрямі.

Для розрахунку часткового індексу i_{ij} , який характеризує i -й аспект людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України у j -му регіоні, може бути використана формула:

$$i_{ij} = \sum_{i=1}^n Y_{ij} \omega_i, \quad (3)$$

де ω_i – ваговий коефіцієнт для окремого показника Y_{ij} , який характеризує i -й аспект людського потенціалу;

Y_{ij} – нормований показник i -го аспекту людського потенціалу у j -му регіоні;

n – кількість показників, що характеризують i -й фактор людського потенціалу.

Наступним етапом аналізу людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України виступає розрахунок інтегрального індикатора людського потенціалу I_j , який обраховується на основі узагальнюючих індексів окремих його аспектів, значення вагових коефіцієнтів для кожного з яких обраховуються за аналогічною формулою.

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку (РІЛР) розраховується виходячи із загальних показників окремих його аспектів I_j за формулою:

$$I = \sum_{j=1}^q I_j \omega_j, \quad (4)$$

де I_j – загальний показник j -го блоку людського розвитку в регіоні;

ω_j – вага, з якою загальний показник j -го блоку враховується при обчисленні інтегрального індексу регіонального людського розвитку.

При цьому необхідно відзначити, що за умов застосування факторного аналізу для побудови узагальнюючих індексів доцільним, на нашу думку, є розрахунок ваг за факторними навантаженнями. Знаходження ваг, за умов використання цього методу, застосовується для визначення внеску кожного фактору до загальної дисперсії.

Завершальним етапом дослідження людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України виступає здійснення системного аналізу проблеми оцінки його регіонального рівня. Загалом, кожний з показників системи, відіграючи важливу самостійну роль, виступає невід'ємною складовою формування узагальнюючого показника.

Високий рейтинг регіону за нормованим показником-дестимулятором свідчить про превалювання

позитивних тенденцій людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України в цьому регіоні, тоді як збереження високого рівня показника-стимулятора діє у протилежному напрямі.

Необхідною складовою процедури побудови інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України є визначення чинників впливу на вищезазначену систему, класифікація кількісних індикаторів стану розвитку людського потенціалу.

Формування інтегрального індикатора оцінки людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України відбувається на основі 5 показників, які характеризують окремі аспекти людського потенціалу. Кожному з виділених показників відповідає свій секторний індекс:

фінансово-господарська діяльність:

- індекс обсягу роздрібного товарообігу (+);
- індекс фінансових результатів підприємств споживчої кооперації (+);
- індекс прибутковості підприємств торгівлі (+);
- індекс ефективності використання торгової площі (+);
- індекс пайового капіталу (+);
- пайові внески на одного пайовика (+);
- індекс власних коштів в обороті на одного пайовика (+);
- індекс прибутковості персоналу (+).

знання:

- питома вага працівників з повною вищою освітою (+);
- питома вага працівників з базовою вищою освітою (+);
- питома вага працівників, що пройшли професійну підготовку (+);

вміння та здібності:

- частка працівників у чисельності членів (пайовиків) (+);
- індекс середньомісячного навантаження працівників торгівлі (+);
- роздрібний товарообіг на одного пайовика (+);
- чистий прибуток на одного пайовика (+);

культура:

- індекс нагородження заохочувальними відзнаками працівників споживчої кооперації (+);
- кількість пайовиків на одну винагороду (+);
- індекс нагородження Знаком Пошани працівників споживчої кооперації (+);

здоров'я:

- індекс використання фонду робочого часу (+);
- індекс втрат робочого часу (-);
- тимчасова непрацездатність у структурі фонду робочого часу (-);
- питома вага працівників, які були відсутні на роботі через тимчасову непрацездатність (-);
- індекс середньої тривалості відсутності одного працівника (-).

Запропонована система показників, які характеризують окремі аспекти людського потенціалу та становлять основу розрахунку інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України.

Особливою проблемою є надання певних вагових значень блокам показників. При цьому найбільш доцільним видається визначення ваги за методом факторних навантажень. Найбільш доцільним, на нашу думку, видається визначення ваг за умов врахування суб'єктивності або об'єктивності характеру локального індексу по відношенню до людського потенціалу – t . При цьому t -складова вагового коефіцієнту формується як сума об'єктивних, суб'єктивно-об'єктивних та суб'єктивних показників, яким присвоюється відповідний ранг (в залежності від значимості цього чинника).

Таблиця 1

Індексовані параметри за групами

Група	Назва індексу	Стимулятор/ Дестимулятор	Змінна
Фінансово-господарська діяльність	Індекс обсягу роздрібного товарообігу	+	X_1
	Індекс фінансових результатів підприємств споживчої кооперації	+	X_2
	Індекс прибутковості підприємств торгівлі	+	X_3
	Індекс ефективності використання торгової площі	+	X_4
	Індекс пайового капіталу	+	X_5
	Пайові внески на 1 пайовика	+	X_6
	Індекс власних коштів в обороті на одного пайовика	+	X_7
	Індекс прибутковості персоналу	+	X_8
Знання	Питома вага працівників з повною вищою освітою	+	X_9
	Питома вага працівників з базовою вищою освітою	+	X_{10}
	Питома вага працівників, що пройшли профпідготовку	+	X_{11}
Вміння та здібності	Частка працівників у чисельності членів (пайовиків)	+	X_{12}
	Індекс середньомісячного навантаження працівників торгівлі	+	X_{13}
	Роздрібний товарообіг на 1 пайовика	+	X_{14}
	Чистий прибуток на 1 пайовика	+	X_{15}
Культура	Індекс нагородження з аохочувальними відзнаками працівників споживчої кооперації	+	X_{16}
	Кількість пайовиків на 1 нагороду (індекс)	+	X_{17}
	Індекс нагородження Знаком Пошани працівників споживчої кооперації	+	X_{18}
Здоров'я	Індекс використання фонду робочого часу	+	X_{19}
	Індекс втрат робочого часу	-	X_{20}
	Тимчасова непрацездатність у структурі фонду робочого часу	-	X_{21}
	Питома вага працівників, які були відсутні на роботі через тимчасову непрацездатність	-	X_{22}
	Індекс середньої тривалості відсутності одного працівника	-	X_{23}

Залишковий ваговий коефіцієнт може бути розрахований за формулою:

$$\Delta = \frac{k+t}{2}; \sum \Delta = 1. \quad (5)$$

Згрупуємо індексовані параметри за групами відповідно до таблиці 1.

Знайдемо проміжні значення групових індексів і забезпечимо їх належність числовому проміжку від 0 до 1.

Розвиток підприємств:

$$Y_1 = \sum_{i=1}^8 X_i / 8. \quad (6)$$

Знання:

$$Y_2 = \sum_{i=9}^{11} X_i / 3. \quad (7)$$

Вміння та здібності:

$$Y_3 = \sum_{i=12}^{15} X_i / 4. \quad (8)$$

Культура:

$$Y_4 = \sum_{i=16}^{18} X_i / 3. \quad (9)$$

Здоров'я:

$$Y_5 = \sum_{i=19}^{23} X_i / 5. \quad (10)$$

Для розрахунку інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України скористуємося формулою:

$$K_{\text{инт}} = \sum_{i=1}^5 Y_i / 5. \quad (11)$$

Таким чином отримаємо інтегрований показник, що описує стан людського потенціалу в контексті розвитку підприємств та обмежений границями 0 та 1.

Виходячи з початкових індексів X_i отримаємо формулу інтегрального індикатора:

$$K_{\text{инт}} = \frac{1}{40} \sum_{i=1}^8 X_i + \frac{1}{15} \sum_{i=9}^{11} X_i + \frac{1}{20} \sum_{i=12}^{15} X_i + \frac{1}{15} \sum_{i=16}^{18} X_i + \frac{1}{25} \sum_{i=19}^{23} X_i. \quad (12)$$

Перевіримо, чи існує залежність між нашим інтегральним індикатором та економічними показниками. Для цього обчислимо інтегральний показник на множині відомих даних.

Дослідимо розподіл значень продуктивності праці в залежності від значень індикатора (табл. 2).

Таблиця 2

Клп	Продуктивність праці (середня), тис. грн
<0,25	25,8125
>0,25 та <0,3	27,92731
>0,3 та <0,35	32,73163
>0,35 та <0,4	33,93926
>0,4	40,55467

З наведеної таблиці бачимо, що більшим значенням Клп відповідають більші середні значення продуктивності.

Таблиця 3

Клп	Продуктивність праці (середня), тис. грн
<0,25	0,3375
>0,25 та <0,3	0,299615
>0,3 та <0,35	0,914651
>0,35 та <0,4	1,1
>0,4	0,936

Аналогічну закономірність можна помітити і дослідивши розподіл середніх величин ефективності роботи персоналу (табл. 3).

Крім того, існування залежності можемо дослідити і методом регресійного аналізу (табл. 4).

Таблиця 4

Параметри	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення
Y-пересечение	0			
Продуктивність праці, тис. грн	0,00931893	0,00030673	30,3817994	3,38E-56
Ефективність працівників, тис. грн	0,02309316	0,00946966	2,43864592	0,016299

Як бачимо з таблиці, P-значення не перевищують 0,05, з чого можна зробити висновок про існування зв'язку.

Також таблиця регресійної статистики свідчить, що близькість коефіцієнта кореляції Пірсона до 1 ($r = 0,976$) говорить про високий ступінь вірогідності гіпотези про існування зв'язку між інтегральним індикатором людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України та соціально-економічними показниками (табл. 5)

Таблиця 5

Регресійна статистика	
Множинний R	0,97611348
R-квадрат	0,95279753
Нормований R-квадрат	0,94353025
Стандартна похибка	0,07504729
Спостереження	115

Розрахуємо інтегральний індикатор станом на 2011 рік.

Результати авторських розрахунків інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України та рейтинги регіонів України за його рівнем представлені у таблиці 6.

На основі проведених досліджень можемо стверджувати, що рівень інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України має суттєву регіональну диференціацію; найвищий рівень інтегрального індикатора в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України мають облспоживспілки з розвиненою ринковою інфраструктурою в різних галузях та високими кількісними та якісними показниками діяльності (Житомирська, Харківська, Вінницька облспоживспілки; Кримспоживспілка); низький рівень інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України мають облспоживспілки у яких низький рівень конкурентоспроможності підприємств, негативні показники, що характеризують знання, вміння, культуру та здоров'я працівників (Дніпропетровська, Волинська, Львівська, Хмельницька, Чернігівська облспоживспілки).

Таблиця 6
Розподіл областей за значеннями інтегрального індикатора людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України

Споживспілки	КЛП	Рівень
Дніпропетровська	0,241706465	Низький КЛП<0,3
Волинська	0,280011603	
Львівська	0,291756107	
Хмельницька	0,292163337	
Чернігівська	0,29741602	
Райспоживспілки і райспоживтовариства Київської області	0,30004668	Середній 0,3<КЛП<0,4
Закарпатська	0,302896821	
Миколаївська	0,305376013	
Одеська	0,311641018	
Рівненська	0,322223099	
Черкаська	0,333069769	
Херсонська	0,333340322	
Чернівецька	0,344499307	
Івано-Франківська	0,345565957	
Луганська	0,358175201	
Тернопільська	0,361180519	
Кіровоградська	0,36566967	
Полтавська	0,391251753	
Сумська	0,393834319	
Житомирська	0,411434077	Високий КЛП>0,4
Харківська	0,423888386	
Вінницька	0,475672113	
Кримспоживспілка	0,478555269	

У цілому диференціація облспоживспілок України за рівнем інтегрального індикатора людського по-

тенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації України зумовлена нерівномірністю існуючого розвитку регіонів та облспоживспілок.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Ефективне формування людського потенціалу в контексті розвитку підприємств споживчої кооперації суттєво залежить як від держави, так і від умов, які створюються у споживчій кооперації України.

Оцінка людського потенціалу та його впливу на розвиток споживчої кооперації України дають підстави вважати, що система споживчої кооперації, як структурна компонента добровільних об'єднань громадян сільських територій є структурованою та організаційною часткою кооперативного сектора національної економіки України. Визначення відмінностей за інтегральним індикатором людського потенціалу в контексті розвитку облспоживспілок споживчої кооперації зумовлено нерівномірністю економічного розвитку підприємств, існуючою різницею в обсягах наявних ресурсів людського потенціалу, ефективністю їх використання та підходами до формування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : [монографія] / С.Г. Бабенко. – К. : Наукова думка, 2003. – 332 с.
2. Кочума Ц.О. Проблеми й динаміка показників людського розвитку в Україні // Вісник Технолог. ун-ту Поділля. – № 1. – Ч. 2. – Т. 2. – Хмельницький, 2004. – С. 198-201.
3. Людський розвиток в Україні: 2003 рік / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 290 с.
4. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е.М. Лібанова, Н.С. Власенко, О.С. Власюк та ін. – К., 2002. – 110 с.